3.2. Akli Deliller

Öncülleri akla dayanan delile akli delil denir. Mesela "Âlem değişkendir, her değişken sonradan meydana gelmiştir." cümleleri birer akli delildir. Çünkü biz âlemin değişkenliğini ve böyle olanın sonradan meydana geldiğini, duyu organlarımızla veriler elde edip aklımızla idrak ederiz. Kesin olan akli delile burhân ve huccet adı da verilir.

Akli delillere dayanarak akıl yürütme (istidlâl) üç şekilde olur:

- ✓ Bütünden parçaya veya sebepten sonuca gidiş. Buna tümdengelim (ta'lîl, dedüksiyon) denir. "Bütün insanlar ölümlüdür. Ali de bir insandır. O hâlde Ali de ölümlüdür." çıkarımı gibi.
- ✓ Parçadan bütüne veya sonuçtan sebebe gidiş. Buna da tümevarım (istikrâ, endüksiyon) adı verilir. "Ali, Ahmet, Mehmet ölümlüdür. Ali, Ahmet, Mehmet birer insandır. O hâlde bütün insanlar ölümlüdür." çıkarımı gibi.
- ✓ Parçadan parçaya gidiş; iki şey arasındaki benzerliğe dayanarak birisi hakkında verilen hükmü diğeri hakkında da vermek. Bu da kıyastır (temsîl, analoji). "Ali insandır. Ali ölümlüdür. Ahmet de insandır. O hâlde Ahmet de ölümlüdür." çıkarımı gibi.

Kelamcılar ele aldıkları meselelerde yerine göre hem naklî hem de akli delilleri kullanmışlardır. Naklî deliller olarak ayetler ve hadisler öne çıkarken akli delillerde tümdengelim, tümevarım ve kıyas yöntemlerine başvurmuşlardır. Varlık, bilgi gibi kelami konuların izahında kelamcılar bilimsel verilere, tecrübeye, deney ve gözleme de yer vermişlerdir.

B BİLGİ KUTUSU

İslam'da Dinî Hükümler Üç Başlıkta İncelenir

- ✓ **İtikadi Hükümler:** Akaid ve kelam ilimlerinin incelediği iman esasları ve inançla ilgili konulardır.
- ✓ **Amelî Hükümler:** Fıkıh ve İslam hukuku ilimlerinin incelediği ibadet ve muamelat konularıdır.
- ✓ **Ahlaki hükümler:** Ahlak ve tasavvuf ilimlerinin incelediği iyi ve kötü huylar, kalbî ve vicdani hükümlerle ilgili konulardır.